

Ю. В. Граматович
асистент кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права

УДК 37.0:331

ВПЛИВ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Акцентується увага на висвітленні поняття якості трудового потенціалу регіону та визначенні впливу на неї сучасної системи освіти.

Ключові слова: трудовий потенціал, освіта, якість трудового потенціалу.

Завдання підвищення показників соціально-економічного розвитку регіону потребує наявності трудового потенціалу високого рівня якості, здатного повноцінно забезпечити потреби господарського комплексу у висококваліфікованих послугах праці. Важливим фактором соціально-економічного розвитку, а також формування якісних характеристик трудового потенціалу є освіта, яка розглядається як основна форма інвестицій у людський капітал. Все це обумовлює необхідність подальшого поглибленого системного дослідження сутності якості трудового потенціалу, особливостей її впливу на розвиток ринку праці, а також детального вивчення впливу сучасної системи освіти на якісні характеристики трудового потенціалу на регіональному рівні.

Дослідженням проблеми визначення сутності трудового потенціалу та формування його якісних характеристик, а також впливу різних факторів на цей процес присвятили свої роботи такі вчені, як Д. Богиня, В. Васильченко, О. Волкова, О. Грішнова, М. Долішній, Г. Завіновська, О. Левченко та інші. У той же час, незважаючи на широкий спектр досліджень різноманітних аспектів формування та використання якості трудового потенціалу, все ж питання визначення впливу сучасної системи освіти на формування якісних характеристик трудового потенціалу регіону залишається певною мірою не розкритим.

Метою статті є визначення впливу сучасної системи освіти на формування якісних характеристик трудового потенціалу регіону, що дозволить покращити процес управління трудовим потенціалом регіону та забезпечить регіональний ринок праці конкурентоспроможною робочою силою.

У сучасних умовах розвитку держави дослідження специфіки трудового потенціалу регіону, вивчення факторів, що впливають на його якісні характеристики, а також визначення перспективних напрямів розвитку останнього, стають невід'ємною умовою соціально-економічного розвитку регіону.

Так, "трудовий потенціал" доцільно розглядати як динамічну, інтегральну характеристику здібностей та можливостей населення регіону, які виявляються у формі ресурсів та резервів живої праці населення у сукупності їхньої кількісної та якісної характеристик, що можуть бути реалізовані в суспільно-корисній діяльності в умовах певного рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Природною основою трудового потенціалу є працездатне населення та трудові ресурси, хоча реалізується він у певних виробничих умовах в якості робочої сили [1, с. 233].

Визначення трудового потенціалу буде неповним, якщо не розглянути його якісних характеристик. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що під якістю

трудового потенціалу у більшості випадків розуміються якісні характеристики працездатного населення або трудових ресурсів, які виявляються через стать, вік, рівень освіти та професійної підготовки [2, с. 195].

Більш розширено розкрити сутність якості трудового потенціалу можна за допомогою сукупності ознак: демографічних, медико-біологічних, професійно-кваліфікаційних, екологічних, моральних тощо [3, с. 12]. При дослідженні різних аспектів якості трудового потенціалу ці компоненти можуть дещо змінюватися.

Отже, якість трудового потенціалу — це сукупність характеристик працездатного населення, трудових ресурсів, робочої сили, які виявляються в їх демографічних, професійно-освітніх, психофізіологічних та соціально-культурних показниках, що можуть бути реалізовані за умов наявності відповідних соціально-економічних умов.

Розглядаючи якість трудового потенціалу, слід наголосити на тому, що формування її відбувається безперервно на всіх стадіях його відтворення під впливом сучасної системи освіти. Справді, система освіти як інститут духовного виробництва та інтелектуального розвитку особи, нарощення її творчого потенціалу повинна формувати таку сукупність знань і навичок членів суспільства, які могли б забезпечити можливість їх доцільної діяльності в системі суспільного поділу праці. Система освіти складається із закладів освіти, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, а також системи послідовних освітніх програм і державних освітніх стандартів різних рівнів і спрямованості. Структура освіти включає дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту [4].

Останнім часом вченими доведено досить значний вплив освіти на формування та використання трудового потенціалу. Цей вплив проявляється у таких випадках:

— через зростання кваліфікаційного рівня та освіти економічно-активне населення підвищує продуктивність праці та ефективність економіки;

— освіта розкриває в людині ділові навички та підприємливість, а поняття “розподільчий ефект освіти” визначає здатність працівників приймати правильні рішення;

— освіта підвищує чутливість людей до нових наукових ідей і технічних розробок, що сприяє підвищенню продуктивності праці й економічному зростанню регіону [5, с. 96].

Так, освіта відновлює трудовий потенціал регіону і водночас є рушійною силою модернізації економіки та її становлення на інноваційний розвиток. Рівень освіти як одна з основних складових трудового потенціалу регіону залежить від таких складових:

1. Системи і тенденції розвитку національної освіти;
2. Доступності до отримання освітніх послуг вищої освіти;
3. Якості загальної і професійної освіти;
4. Розвитку системи неперервної освіти;
5. Взаємозв'язку ринку освітніх послуг та ринку праці тощо.

Отже, чим вищий рівень освіти має людина, чим більше вона знає і краще вміє вчитися, тим швидше вона здатна засвоїти додаткові професійні навички, оволодіти новою професією, зорієнтуватися у зміні ситуації, прийняти правильне рішення. Не маючи належного рівня освіти, людина може взагалі не знайти підходящої роботи, не реалізуватися у професійному житті. Чим вищий рівень освіти має людина, тим менше у неї конкурентів на ринку праці і тим ширшим є у неї вибір. Освіта розширює можливості вибору людини на ринку праці, підвищує її шанси на успішну трудову реалізацію та пристойні трудові доходи і зменшує ймовірність залишитися без роботи. Таким чином, отримання високого рівня освіти стає необхідним етапом успішної професійної реалізації в сучасних умовах [6, с. 188].

Вплив сучасної системи освіти та формування якісних характеристик трудового потенціалу на рівні Хмельницької області проаналізуємо на основі статистичних даних. Так, у сфері дошкільної освіти існує ряд проблем. Із 815 дошкільних закладів Хмельницької області у 2010 р. 45 не працювали через відсутність опалення, електроенергії, водопостачання тощо [7]. У 2010 р. в усіх працюючих дитячих дошкільних закладах виховувалось лише 63,4 % дітей відповідного віку, що негативно впливає на формування якісного трудового потенціалу, оскільки саме дошкільна освіта, як і належне виховання вдома, формує підвалини духовності і моральної чистоти у молодого покоління як основи якісного трудового потенціалу регіону в майбутньому. При цьому значну роль у вихованні підростаючого покоління повинні відігравати домогосподарства, моральний клімат у сім'ї, можливість доступу до необхідних матеріальних та духовних благ.

На рівні загальної середньої школи відбувається поступове скорочення учнівського контингенту, основною причиною чого є зниження народжуваності. Так, у 2000/2001 навчальному році чисельність учнів у загальноосвітніх навчальних закладах становила 212,0 тис. осіб, серед яких 29,0 тис. осіб — це учні 10–12 класів, тобто майбутні представники трудового потенціалу області. У 2006/2007 навчальному році знову відбулося зменшення контингенту учнів на 43,6 тис. осіб, що складає 20,57 %. У 2011/2012 навчальному році чисельність учнів становить 131,5 тис. осіб, з яких 11,1 тис. осіб повинні отримати атестат про повну загальну середню освіту, що значно менше, порівняно з попередніми роками [7]. Таке становище пояснюється погіршенням загальної соціально-економічної та демографічної ситуації у Хмельницькій області, а також закриттям частини навчальних закладів.

Закінчення загальноосвітньої школи стає для молоді людини водночас і моментом вибору майбутнього життєвого шляху, професії, роду занять. У таких умовах зростає роль професійної освіти, яка виступає необхідністю підвищення загального технічного і професійного рівня трудового потенціалу, з одного боку, та забезпечення соціального захисту робітників — з другого [8].

Для Хмельницької області на сучасному етапі розвитку надзвичайно серйозною проблемою є підготовка кваліфікованих кадрів усіх рівнів. Для цього існує широка мережа навчальних закладів, що здійснює підвищення професійного та кваліфікаційного рівня працівників. Водночас зменшується чисельність учнів ПТУ. Справді, зміни, які відбуваються, починаючи з 90-х років ХХ ст., в системі професійно-технічної освіти Хмельницької області, визначають суттєве скорочення попиту на кадри робітничих професій.

На сьогодні кількість професійно-технічних закладів у Хмельницькій області з кожним роком змінюється. У період з 1990 року до 2000 року відбувається зниження їх кількості з 42 до 34, тоді як у наступному році — зростання на 5 одиниць. У 2007 та 2008 роках їх кількість становить уже 40 одиниць, а в 2009 та 2010 роках — 34 одиниці [7].

З кожним роком зменшується чисельність учнів професійно-технічних закладів освіти Хмельницької області. Так, у 1995 році вона становила 16,5 тис. осіб, що на 3,2 тис. осіб менше, ніж у 1990 році. У 2006 році також відбулось зменшення на 900 осіб, порівняно з 2000 роком. Станом на 31.12.2010 рік чисельність учнів професійно-технічних закладів освіти області сягає рівня 15,4 тис. осіб, що на 4,3 тис. осіб менше, ніж у 1995 році. Таке зниження чисельності учнів негативно впливає на якісний розвиток трудового потенціалу, на його професійну обізнаність і навички, а також на інноваційну діяльність всієї області [7]. Також варто відмітити, що разом із зміною кількості професійно-технічних закладів відбувається зміна чисельності прийнятих учнів та підготовлених кваліфікованих робітників.

Таким чином, проблеми у сфері професійної освіти Хмельницької області полягають у:

1) зменшенні майже вдвоє чисельності учнів професійно-технічних навчальних закладів, порівняно з чисельністю студентів вищих навчальних закладів III–

IV ступеня акредитації. Тобто не готуються у достатній чисельності і якості кваліфіковані робітничі кадри, попри найвищу потребу саме в них у сучасній економіці;

2) “перевиробництві” фахівців цілого ряду “модних” спеціальностей, роботу для яких сьогодні важко знайти.

Отже, сьогодні, ведучи мову про перехід до інноваційної моделі розвитку економіки та трудового потенціалу, система професійно-технічної освіти не повинна розглядатися як другорядна ланка системи освіти, адже проблема підготовки робочої сили не вичерпується підготовкою працівників певних професій. Сучасна економіка, ринок праці відчуває значну потребу у кваліфікованих робітниках із основних виробничих професій, які забезпечують безпосереднє створення внутрішнього доходу регіону.

Вплив освіти на формування якісних характеристик трудового потенціалу здійснюється також за допомогою закладів вищої освіти. Так, у 2011–2012 рр. підготовку спеціалістів з вищою освітою у Хмельницькій області здійснювали 10 самостійних ВНЗ I–II рівнів акредитації та 10 ВНЗ III–IV рівнів акредитації, в яких навчалось відповідно 7,5 тис. та 39,9 тис. студентів. Якщо оцінювати в динаміці процес формування трудового потенціалу області за рахунок освітньої сфери, то очевидна тенденція скорочення як контингенту прийнятих, так і випуску студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації та зростання цих показників у ВНЗ III–IV рівнів акредитації [7].

У цілому, незважаючи на трансформаційно-кризові процеси, які торкнулись економіки регіону, в тому числі й демографічного розвитку, позитивні зміни в системі вищої освіти III–IV рівнів акредитації є свідченням зростання серед широкого загалу попиту на вищу освіту, розширення доступу до навчання різних вікових груп населення, зростання цінності диплому про отримання вищої освіти. А це підтверджує, що трудовий потенціал регіону має потужну базу власного формування і розвитку.

За результатами аналізу діяльності вищих навчальних закладів можна зробити висновок, що чисельність студентів і випускників з кожним роком змінюється. У зв'язку з цим слід наголосити на вагомій ролі надбавки за вищу освіту у професійній мотивації, усвідомленні працівником того, що на його заробітну плату впливає рівень освіти, трудовий стаж стимулює до підвищення рівня освіти і зростання обсягів знань.

Що ж стосується напрямків освіти, то за рахунок залучення різних джерел фінансування підготовки суттєво зросли обсяги прийому студентів на педагогічні спеціальності (більше ніж у 2 рази). На економічні спеціальності та спеціальності напрямку “Право” (більше ніж у 1,5 рази) [7]. У той же час обсяги прийому на інженерні спеціальності зменшилися через відносно низьку мотивацію молоді до здобуття вищої освіти за цими спеціальностями.

У вищих навчальних закладах розширюється підготовка та ведеться перепідготовка фахівців на базі вищої освіти для отримання інших спеціальностей, конкурентоспроможних на ринку праці, що дозволяє поліпшити працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Відзначена динаміка кількісних показників вказує на те, що Хмельниччина володіє досить потужним інтелектуальним та інноваційним потенціалами, які повинні стати фундаментом конкурентоспроможності регіону.

Якщо визначити місце, яке займає область за низкою важливих показників, що характеризують аспект освітньої підготовки різних груп населення, то станом на 01.01.2012 р. отримуємо таку картину: за показником чисельності учнів, слухачів ПТНЗ на 10 тис. населення, область займає 25 місце в Україні, чисельності студентів ВНЗ I–II рівнів на 10 тис. осіб — 20 місце, чисельності студентів ВНЗ III–IV рівнів

на 10 тис. осіб — 4 місце, чисельності кандидатів наук на 100 студентів всіх форм навчання — 7 місце, чисельності докторів наук на 100 студентів всіх форм навчання — 22 місце, навчено новим професіям — 17 місце, підвищили кваліфікацію — також 17 місце [9].

Таким чином, для досягнення мети інноваційного розвитку Хмельниччина володіє високим рівнем доступу до навчання та якості освіти. Область продовжує займати лідируючі позиції у рейтингу зазначених індикаторів завдяки застосуванню інноваційних форм навчання, впровадженню інформаційно-комп'ютерних технологій, високому професіоналізму кадрів, тим самим забезпечуючи надання якісної освіти великій чисельності людей.

Отже, значний вплив освіти на формування та використання якісних характеристик трудового потенціалу проявляється через зростання кваліфікаційного рівня та освіти економічно-активного населення, оскільки освіта розкриває в людині ділові навички та підприємливість, а поняття “розподільчий ефект освіти” визначає здатність працівників приймати правильні рішення.

Виходячи із вищенаведеного, можна відмітити те, що підготовка фахівців на Хмельниччині здійснюється в основному з орієнтацією на потребу населення регіону в здобутті престижної на сьогодні вищої освіти, а не на забезпечення економіки регіону працівниками необхідного професійно-кваліфікаційного рівня. Відтак трудовий потенціал Хмельниччини зазнає значних деформацій уже на початковій стадії його формування, що негативно впливає на економічне зростання та рівень життя населення регіону.

Тому необхідно систему освіти у Хмельницькій області суттєво модернізувати на інноваційну основу з метою забезпечення відповідності формування трудового потенціалу потребам сучасної економіки, оскільки на сьогодні професійна підготовка кадрів перетворюється на один із найважливіших чинників підвищення продуктивності праці, забезпечення економічного співтовариства.

Також є підстави говорити про необхідність формування інноваційної моделі розвитку трудового потенціалу та його якісних характеристик, особливості якої полягають у зосередженні на якісних, а не кількісних показниках робочої сили, забезпеченні відповідності між попитом на працю та її пропозицією, підвищенні гнучкості ринку праці, його відкритості до впровадження нових технологій тощо.

Список використаних джерел

1. Мікловда, В. В. Системна характеристика трудового потенціалу і механізми його ефективного використання [Текст] / В. В. Мікловда // Демографічна ситуація в Україні. — К., 2006. — Ч. III. — С. 232–240.
2. Амоша, О. І. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза [Текст] / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк. — Донецьк : ІЕП, 2006. — 208 с.
3. Качество трудового потенциала (социально-экономический аспект) [Текст] / В. Ю. Савицкий, М. П. Павловский, С. И. Пирожков и др. — К. : Наукова думка, 2006. — 118 с.
4. Богиня, Д. П. Основи економіки праці [Текст] : [навч. посіб.] / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. — К. : Знання-Прес, 2001. — 313 с.
5. Грішнова, О. А. Освіта як чинник людського розвитку і економічного зростання України [Текст] / О. А. Грішнова // Демографія та соціальна. — 2004. — № 1–2. — С. 95–98.
6. Волкова, О. В. Ринок праці [Текст]: [навч. посіб.] / О. В. Волкова. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 624 с.
7. Розділ “Освіта” [Електронний ресурс] Офіційний сайт Головного управління статистики у Хмельницькій області. — URL : <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/perelik2.htm#osv>.
8. Кравець, І. М. Трудовий потенціал та роль освіти у його формуванні / І. М. Кравець, М. М. Овчарук // Наукові праці МАУП. — 2011. — Вип. 3 (30). — С. 195–197.

9. Розділ “Освіта” [Електронний ресурс] Державна служба статистики України. — URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm.

*Рекомендовано до друку кафедрою державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 5 від 24 січня 2012 року)*

Надійшла до редакції 01.03.2012

Грамагович Ю. В. Влияние современной системы образования на формирование качественных характеристик трудового потенциала региона

Акцентируется внимание на освещении понятия качество трудового потенциала региона и определены воздействия на нее современной системы образования.

Ключевые слова: *трудова потенція, освіта, якість трудової потенції.*

Hramatovych, Yu. V. The Influence of Modern Educational System on the Formation of the Qualitative Characteristics of the Labor Potential of the Region

The article focuses on explaining the concept of quality of the labor potential of region and on determining the influence of modern educational system over it.

Key words: *the labor potential, education, quality of the labor potential.*

